

*Петар Милосављевић**

КОРПУС СРПСКОГ НАРОДА И МУЛТИКОНФЕСИОНАЛНОСТ

Данашњи Срби немају јасан и усаглашен одговор на питање да ли они могу да буду само православци или могу да припадају и другим конфесијама, сектама, као и да буду атеисти. Расправи о томе питању посвећен је овај текст.

Нама Србима православне вере највећи ослонац у стварима идеја које се тичу српског народа био је и остаће Свети Сава. Свети Сава је сматрао да више народа могу да имају једну веру (нпр. православну), али и да у једном народу може да буде више вероисповести (нпр. припадника Источне и Западне цркве). Отац Светог Саве, Стефан Немања, био је прво крштен у Римокатоличкој цркви, па затим у Православној. Хиландарски монах Сава био је дошао у ситуацију да мири једног брата православца (Стефана) са другим братом римокатоликом (Вуканом). Немањићка држава, коју је он утемељавао, имала је у државним саветима и православце, и римокатолике, и богумиле. За однос верских заједница у немањићским државама била је карактеристична верска толеранција. Православље се у тим државама није ширило насилним путем, како је једно време било у доба Стефана Немање, већ деловањем у духу светосавља.

У Европи Средњег века било је много верских ратова који су дуго трајали и односили велике жртве. Таквих ратова на простору српских земаља није било. Патент о верској толеранцији, који је објавио 1780. године аустријски цар Јозеф други, био је кључ за решење проблема у његовој мултиетничкој и

* Професор Филолошког факултета у Новом Саду и писац великог броја признаних студија у својој научној области.

мултиконфесионалној држави у којој су добрим делом живели и Срби. У први план више нису истицане разлике верске него националне, установљаване на филолошким принципима разликовања народа по језику. Филологија крајем XVIII и у првој половини XIX века доноси нову спознају народног идентитета: по њој, народи се идентификују и међусобно разликују на основу језика којим говоре и којим су говорили њихови преци. Та истина је сасвим блиска оној коју је о народима и верама у Средњем веку имао Свети Сава. У *Житију светио̄ Симеона* он употребљава израз *језици* за православне Русе, Грке, Бугаре, Грузијце, Србе. Израз *језици* из тог текста данас се преводи речју *народи*. То што је та истина била утиснута у самом српскословенском језику, довољно говори о њеној древности у односу и на време Светог Саве. По овој истини Немци су они који говоре немачким и чији су преци говорили немачким језиком; Мађари су они који говоре мађарским, Пољаци пољским, Срби српским, Хрвати хрватским, Словенци словеначким, без обзира на државе и покрајине у којима живе и без обзира на веру коју исповедају. Национални корпус једног народа сачињава популација која говори једним језиком и чији су преци говорили тим језиком.

Срби, који у време јозефинских реформи немају властиту државу, активно се укључују у тај европски процес националног самоосвешћивања и идентификовања. Срби тога времена, који су делатни у тим процесима, Доситеј и Вук, могу се сматрати настављачима Светога Саве у схватању српскога националног корпуса по језичком идентитету и са јасним опредељењем за поштовање принципа верске толеранције. Истовремено, они међу Србима најизразитије заступају европска становишта. И они сматрају да су Срби сви који говоре српским језиком; да Срба има у разним покрајинама и државама; да Срба има три вере: православне, римокатоличке и муслиманске. Овакво дефинисање српског корпуса идентично је са дефиницијама других народа: Немаца, Италијана, Француза, Мађара, Руса, Пољака, Чеха, Словака, Бугара и других. Сви поменути народи, држећи се ових принципа, одржали су свој национални корпус у највећој мери. Мађара, на пример, и данас има онолико колико има људи који говоре мађарским језиком и чији су преци говорили мађарским, без обзира на веру коју исповедају и државе у којима живе. А то важи и за друге поменуте и непоменуте европске народе. Срба, међутим, данас нема колико би било природно да их има. Оних који се осећају Србима далеко је мање и од бројности популације која говори српским јези-

ком. Историја је Србе драстично казнила што су суделовали у кршењу принципа који важе за све друге народе.

Ко је кад и како ѝрекришо ѝринциѝе

Опште принципе, који важе за све европске народе, почела је од треће деценије XIX века да крши хрватска страна уз сарадњу са аустријским политичким структурама. Још тачније: почела је да их крши Аустрија преко Хрвата. Чинили су то и још чине са много вештине и еластичности.

Вође илирског покрета говорили су: Ми Хрвати, Словенци, Срби и Бугари смо један народ; сви смо Илири, јер сви говоримо илирским језиком. Треба да се ујединимо тако што ћемо сви узети једно наречје за свој језик. И они узимају наречје српско, односно илирско, како званична Аустрија назива српски језик. Седам година касније Аустрија забрањује илирски покрет, па се све оно што се називало илирским именом преименује у хрватско. У новој ситуацији испада да Срби и Хрвати говоре једним језиком, али тај језик има два назива: српски и хрватски. То је јединствен случај да један језик има два титулара. Једном добро смишљеном филолошком заврзламом са политичком позадином испало је да језик који је био само српски постаде и српски и хрватски.

Оваква унитаристичка илирска идеја није била прихваћена од српских првака: Вука, Текелије, Сарајлије, Стерије, Теодора Павловића и других. Хрватска страна, међутим, није одустала. Јавио се аустријски дворски каноник а затим бискуп Јосип Јурај Штросмајер са екипом која спроводи идеју југословенства. Они кажу: Срби и Хрвати су један народ, коме пристоји двоимени назив: Хрвато-Срби (израз Ватрослава Јагића из 1864.). Али тај народ није јединствен. Хрвати су католици, Срби су православци. На околишна врата тако се уводи нови принцип: идентификовање народа на основу вере. Тај принцип Српска православна црква још није прихватала у време великог патријарха Георгија Бранковића (1890-1907) и касније. Муслимани су тада маргинални чинилац и штросмајеровци се њима још не баве. Али у другој половини XX века, на основу истих мерила конфесионалне различитости, муслимани српског језика ће бити проглашени за народ.

Прва Југославија, односно Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, устројена је на штросмајеровској идеји југословенства. По тој идеји не само да су два народа схваћена као један (Србо-Хрвати, израз Јована Цвијића из 1918.), већ су и три на-

рода: Срби, Хрвати и Словенци, схваћени као један троимени и троплемени народ, који говори једним језиком, српско-хрватско-словеначким. Тако нешто било је могуће и постало је стварност у еуфорији победничке идеје југословенства. У тој еуфорији пролази, у пакету све што доноси идеја југословенства, па се у врху државе и у врху Српске православне цркве прихвата и Штросмајер-Јагићев став, да су православни Срби само део једног троименог и троплеменог народа. Прваци светосавског српског народа напустили су идеје Светог Саве и постали су следбеници Штросмајера, једног од највећих српских непријатеља свих времена.

Како је умањен корџус срџскоџ народа

Пошто се одавно распршила илузија о троименом народу, а Југославија се, као држава те троглаве хидре, Србима обила о главу, треба да спознамо шта се Србима стварно десило.

Срби су, у ери превласти штросмајеровске идеје југословенства, напустили и своју светосавску традицију, али и своју европску оријентацију коју симболизују Доситеј и Вук. Прихвативши идеју да се народи деле по вери, а не по језику, они су битно умањили свој корџус.

Од целине српског националног корџуса (Срби православци, Срби католици, Срби муслимани) почеле су да се искључују две верске заједнице: Срби католици и Срби муслимани. Кроз процес који је трајао више деценија српски корџус је умањен за око половину.

Умањивањем српског националног корџуса увећан је хрватски национални корџус, јер су Срби католици преименовани у Хрвате. Показаће се да ће тако однарођени Срби бити најљући непријатељи Срба православне вере. Изостављањем муслимана из српског националног корџуса отворена је могућност да се Срби муслиманске вероисповести преименују у посебан народ, у Муслимане са великим М, а затим и у Бошњаке. Тако је испало да на истим просторима живе три народа: Срби (који су у ствари само Срби православци), Хрвати (који су, у ствари, великим делом Срби римокатоличке вере) и Муслимани/Бошњаци (који су објективно Срби муслиманске вере). Пошто су већ проглашени за посебне народе, морали су и они да имају битна обележја посебних народа, што значи своје језике. Тако је поред старог назива за српски језик, поделом истог народа на верској основи, српски језик добио још два назива: хрватски и бошњачки.

Прихватањем саме идеје да се народи идентификују на основу вере, Срби су доведени у позицију да изгубе битку за свој национални интегритет. Спровођењем те идеје: а) српски корпус је умањен, б) увећан је корпус народа који претендују на исте територије и исти језик, в) унесено је нешто патолошко у односе верских заједница које преузимају улогу етничких заједница.

Српски њорази у њојединим њокрајинама

Најтеже поразе Срби су доживели на хрватској страни. На просторима садашње државе Хрватске, пре појаве Штросмајера, постојала је популација која објективно није била српска. То су били Хрвати кајкавци и чакавци. Поред њих постојала је популација која се данас назива *Хрваџима шњокавцима* и која је идентична са некадашњим *Србима римокатолицима*. Овима је наметнуто хрватско национално опредељење на основу лажне теорије да сви римокатолици српског језика морају бити Хрвати. Највеће злочине над Србима православне вероисповести у XX веку чинили су Срби римокатоличке вероисповести, преименовани у Хрвате. Као нигде другде до изражаја је дошла патологија у односу вере и нације и она је дала трагичне резултате.

Титова политика братства и јединства донела је привремено излаз из те ситуације за време Другог светског рата. Али је, после рата, она омогућила да се Штросмајерова идеја идентификовања народа на основу вере развије до крајности. Просто је невероватан симулакрум којим се збивања у Босни и Херцеговини крајем XX века означавају као ратни сукоб три народа. У категоријама европских стандарда исправније би било да се та збивања приказују као верски или грађански рат. Показало се да је у том сукобу и Европа имала своје себичне интересе. Били су то интереси: *завади ња владај*.

Један од најтежих српских пораза десио се у XX веку на Косову и Метохији. То није био војни сукоб 1999., када се српска војска, непоражена, повукла са подручја ове српске покрајине. Али је то био пораз у идејама. Српски прваци у држави и у СПЦ међу Србе рачунали су само православце. Њих је на Косову и Метохији пре бомбардовања било око 350.000. Шиптари, који су се држали европских стандарда о народима, рачунали су у свој национални корпус и Шиптаре муслимане, и Шиптаре католике, и Шиптаре православце. По Кушнеровом попису из 2000. године Шиптара све три вере је било 1.039.000.

Колико би било Срба да су се служили истим аршинима? Било би 350.000 православаца, 150.000 Муслимана, 60.000 Горанаца, 50.000 католика. Дакле. Срба разних вера било би око 600.000. Уз Роме (150.000), Турке и Египћане, јасно је да се Косово и Метохија не би никако могла да буде област насељена Шиптарима и мањинама. Израз Не-Албанци, који се последњих година усталио, најјасније сведочи да су борци за српско име и образ лоше радили. Резултат њихове борбе јесте: да су Срби свих вера на Косову и Метохији постали Не-Албанци.

Нарушавање српског корпуса на специфичан начин се догодило у Црној Гори. Према попису становништва из 1909. у Црној Гори је било око 96% Срба. У тај број су били укључени и Срби православци, и Срби муслимани и Срби католици. После Другог светског рата, у Титовој Југославији, по критеријима Стаљина и Коминтерне, у Црној Гори практично више није било Срба: сви су постали Црногорци. На крају XX века у Црној Гори више није било Срба католика; ваљда су сви постали Хрвати. Такође, није било Срба муслимана; једни су постали Бошњаци, а други Црногорци муслиманске вере. А православци су почели да се деле на две категорије: на Србе православне вероисповести и на Црногорце православне вероисповести. Црногорци у националном смислу, да би се потврдили као народ, морали би да имају и свој језик, црногорски, и своју цркву, црногорску. По логици: ако Хрвати и Бошњаци језик којим говоре могу да називају хрватски или бошњачки, зашто и Црногорци, који су исто тако признати народ, не би тај исти језик могли да називају црногорским. Ако су Црногорци народ као и Срби, зашто не би имали и своју Црногорску православну цркву, као што Срби имају Српску.

Са Македонцима ствар је исто тако сложена. О Македонцима се могло говорити као о Србима док се могло тврдити да говоре једним наречјем српског језика. Откако је македонски језик постао сасвим различит од српског (посебна је прича како се то десило) међу становницима Македоније као Србе треба видети само оне чији су преци говорили српски, који и сада говоре српски, односно који су спремни да се врате српском језику.

Има ли излаза за Србе?

Српска ситуација на почетку XXI века изразито је лоша. Та ситуација је лоша зато што је производ идеја које су одступиле од стандарда који важе за друге народе. Она се може бит-

но променити на боље уколико се промене идеје, а затим и пракса. Правци промена могу се овако означити: а) Срби треба да се врате својој светосавској традицији у схватању корпуса и идентитета српског народа, б) Срби треба да се врате својој модерној филолошкој традицији обележеној именима Доситеја и Вука, в) Срби треба у свему битном да поштују норме и стандарде које у овој области поштују европски народи.

У теоријском смислу ниједан од ових праваца није споран. Све те норме воде једном једином циљу: обнављању корпуса српског народа на светосавској, али и модерној српској филолошкој и европској традицији. На путу те обнове српски народ би могао да очекује да ће га задесити судбина једног од европских народа. Ниједна од верских заједница или етничких група српског језика не би губила свој стварни идентитет. А то значи да би Срби разних вера и атеисти могли да очекују да имају судбину сличну оној коју имају други европски народи. Нема озбиљних притужби да су поједине верске заједнице у Европи озбиљно дискриминисане. Срби не могу очекивати да никад неће имати проблема. Идеал је да Срби немају проблеме које немају други европски народи.

Проблем српске обнове ја сам већ неколико пута овако најкраће формулисао: Срби треба да се са колосека сербократистике врате на колосек србистике. Показало се да је то релативно лако схватити, али је тешко спровести. Две прве Југославије, а поготово Титова, грађене су на идеји сербократистике. Све српске националне институције данас остале су примерене тој идеји. Огроман апарат изграђиван је деценијама на тој идеји, а тај апарат је спреман да је брани, из уверења, а још чешће по инерцији или из себичних интереса. Највећи део тог апарата чине Срби, што значи да су они спремни да и даље раде у корист српске штете.

*Каквим решењима треба спремити да би се нашао
повољан излаз за Србе*

Српски политичари, после многих историјских искушења, схватили су да им многе стране земље и народи нису само пријатељи или само непријатељи. Схватили су, на пример, да међу Американцима има и непријатеља Срба, и пријатеља Срба, али и да постоје огромне масе Американца који и немају неки јаснији став према Србима. За задобијање наклоности већине Американаца, а поготово оних који су међу њима моћни, а криво информисани, вреди се борити. По истом моделу вреди се борити и за односе са другим народима и државама.

Српски политичари, али и људи из врха Српске православне цркве, нису на сличан начин схватили и проблем односа и према другој великој светској сили, према Римокатоличкој цркви, која је старија од Америке. Зна се да су се Срби из доба Немањића, али и касније, према тој сили односили партнерски. Основу тог партнерског односа чинио је став да има Срба римокатолика, као што има и Срба православаца. А то значи да је Ватикан морао да рачуна са Србима, не само као са православним већ и као римокатоличким народом. Римокатоличка црква није, у принципу, могла да буде непријатељски оријентисана према целом једном народу, према Србима. Могла је непријатељски да буде оријентисана према шизматичима, тј. Србима православне вероисповести.

Докле год се могло говорити о Србима римокатолицима, није било природно да се говори о сукобу римокатолика и Срба, већ се могло говорити о сукобу римокатолика и православаца, односно римокатолика и муслимана српског језика. Штросмајерова и Јагићева идеја да су сви римокатолици српскохрватског језика Хрвати, а да су само православци Срби, поставила је у други положај однос римокатолика и Срба као целине. Срби, сведени на православце, доведени су у положај да буду супротстављени целом римокатоличком свету. Што значи, доведени су у ситуацију да - у одмеравању снага - битку морају да изгубе. Највећи пројект у томе смислу извео је Штросмајеров настављач у првој и другој Југославији Виктор Новак. Новак је био полихистор који је у првој Југославији био главни идеолог штросмајеровског интегралног југословенства, посебно у књизи *Анџиологија југословенске мисли и и народног јединства* (1930. са предговором краља Александра). После Другог светског рата, 1948, Новак је објавио исто тако обимну књигу под насловом *Magnum crimen*. Уз много докумената о усташким злочинима над Србима, ова књига је унесрећеном српском православном народу упућивала јасну поруку: да њима није главни непријатељ штросмајеровско-титовска идеја југословенства, већ да је иза злочина над њима стајала Римокатоличка црква. Такође је поручивала: Срби, чувајте се римокатолика; они су ваши непријатељи. Новакова књига је, практично, у Титовој Југославији сахранила идеју о Србима као целовитом корпусу; тј. као о народу који је не само православно, већ делом и римокатолички и делом и муслимански народ. Припремила је терен за окончање процеса поделе народа на основу вероисповести. Резултати те пројекције могли су се видети у Босни и Херцеговини крајем XX века.

Тачка гледишта са које, у овом тексту, излажем своје ставове, другачија је од тачке гледишта Виктора Новака. Моја тачка гледишта се заснива на уверењу да је потребно за Србе наћи најбоље могуће решење да би као народ могли да опстану, али и такво решење које ће бити у пуној сагласности са решењима која важе за све друге европске народе. Мој став је да је за њих најбоље решење да следе мисао својих историјских првака: Светог Саве, Доситеја и Вука, а да се окану и Штросмајера и Новака. Поменути први људи српског народа мислили су и понашали су исто као и први људи других европских народа. За Србе, као целину, најбоље је да се врате никад до краја пораженом решењу о Србима три закона, које није само Вуково, него и европско: јер је засновано на истим принципима који важе и за Немце, за Мађаре, Пољаке, Румуне, Шиптаре и друге. Онако како су ти народи регулисали односе својих верских заједница, тако треба да учине и Срби. Верујем да је припадницима свих верских заједница српског језика доста међусобног истребљивања и да би, временом, све оне прихватиле европски модел своје будућности и да би се нашле снаге које би тај модел могле да спроведу у живот.

Теоријско решење и тѝхнички ѝосао

Постоји један речит пример који говори о томе како се ефикасно може учинити да се римокатолици српског језика врате у свој стварни, прави национални корпус, да постану и по свести Срби католици, какви су били њихови преци. Тај пример је обрадио Љубомир Дурковић Јакшић у обимној књизи *Србија и Ватикан (1804-1918)*, у глави VIII (стр. 383-451). За Дурковића Јакшића је карактеристичан податак да је био стипендиста Пољске православне цркве и да је отуда постао значајан српски полониста. Најмање се у њега може сумњати да је био лош православац. Његова књига издата је са благословом жичког епископа Стефана и шумадијског епископа др Саве.

Прича Дурковића Јакшића о Србима католицима везана је за један догађај на самом почетку XX века, када је Штросмајер издејствовао у Ватикану да се Илирски завод св. Јеронима преименује у Хрватски завод св. Јеронима. Кнез Црне Горе, Никола Петровић Његош, схватио је да тај потез иде на штету Срба. У тада потпуно српској Црној Гори Срби римокатолици су били би преименовани у Хрвате. Кнез Никола дозвоа је из Бара примаса српског у дворац у Никшићу и три дана с њим разговарао. Затим је дозвоа свог министра спољних послова

Луја Војновића, који је био Србин римокатоличке вере. Примас српски и министар спољних послова Црне Горе затим су са јасним ставовима отишли у Ватикан. Папа је признао и обзна нио да Срби римокатоличке вере постоје не само у Црној Го ри, већ и у другим српским земљама. А то је значило у укупно некадашњих 12 бискупија које су биле под јурисдикцијом Бар ске надбискупије, тј. примаса Србије. Балкански ратови и стварање Југославије омели су остваривање ове оријентације. Наши политичари и државници данас, у својим контактима са Ватиканом, који постају све чешћи, треба да нађу начина да у тим контактима изговоре само две речи: Срби римокатолици. Наравно, и да буду спремни да поставе питање: где су они данас и шта се десило са онима који су постојали у прошлости, све до југословенског периода.

По мојим сазнањима, Срби против себе немају Ватикан, већ преваходно моћни хрватски лоби у Ватикану. Тај лоби је у XX веку поткопао и саме основе Римокатоличке цркве. Ри мокатоличка црква је, у принципу, универзална (то значи из раз католичка), као што је и Православна црква универзална (саборна или католичка). Под утицајем хрватског лобија, на основу Штросмајерове политике и политике Првог хрватског римокатоличког конгреса одржаног у Загребу 1900. године, Ватикан је из свог корпуса изоставио један од најстаријих ри мокатоличких народа у Европи, Србе римокатолике. Напра вио је гест који значи: сви могу да буду римокатолици, само Срби не могу. Сваки Србин римокатолик аутоматски мора да постане Хрват. Ватикан је тиме учинио велики грех са којим не може да остане и да буде велика универзална црква. Тиме што је припаднике једног народа денационализовао и превео у други народ, он је отворио пут хрватском геноциду над Србима у XX веку.

Ако Срби хоће да опстану, они морају да поразе хрватски лоби у самом Ватикану. Слаба тачка моћног хрватског лобија јесте у томе што је он угрозио и саму Римокатоличку цркву као универзалну и што је њен центар уплео у сатирање српског народа, што никако не може да буде јавни програм Римокато личке цркве. Већ неколико папа је изражавало жељу да дође у Београд. Мислим да би од Ватикана, од папе, требало тражити одговор на ова питања: а) шта је са Србима римокатолицима, б) по ком праву су Срби римокатолици претворени у Хрвате штокавце. И: в) зашто је на месту примаса Србије, односно примаса српског, један Шиптар, а не Србин римокатолик.

Сматрам да би за све етничке Србе разних вера, па и Србе православце, било боље да је њихов национални корпус потпун, него да се и даље Срби свде, мимо европских стандарда, само на припаднике једне вере, православне. Такође сматрам да би за Србе било боље ако би у Србији и другим српским земљама, на челу римокатоличке верске заједнице, као и на челу муслиманске, стајали Срби муслимани, односно Срби римокатолици, него припадници других народа. Таква схватања имају корене у делу Светог Саве. Велике несреће које су Срби у XX веку доживели, последица су чињенице што су напустили пут Светог Саве и дуго следили пут Јосипа Јураја Штромајера. Такав грех није могао остати без казне.

* *
*

Језик је жива снага са којом је везана не само култура, него и само постојање једног народа.

*Иво Андрић, Поводом стогодишњице
смрти Вука Караџића*

